

М. А. Филіпчук

(Львів)

ПЛІСНЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС

На основі результатів польових археологічних досліджень, отриманих автором за останні десятиліття, а також аналізу джерел, сформованих нашими попередниками, в статті обґрунтовується положення про функціонування комплексу археологічних пам'яток слов'яно-руської та пізньосередньовічної доби.

Ключові слова: Пліснеськ, модель міста, політична модель, слов'янський період, давньоруський період, українська мова Прикарпаття, канали, вали.

Давній Пліснеськ досліджується ще з 1810 р. Результати пошукових робіт, отримані за останні десятиліття, дають вагомий підстави стверджувати, що це не одна пам'ятка, а цілий комплекс, тобто сукупність різних видів пам'яток слов'яно-руського а також пізньосередньовічного часу, залишки яких збереглися на території і в околиці сучасного хутора Пліснесько — складової с. Підгірці Бродівського району Львівської області (рис. 1, 2). Дослідження того чи іншого виду пам'яток стало головною причиною появи в науковій літературі таких назв як: літописний Пліснеськ; городище Пліснесько; слов'яно-руське городище поблизу с. Підгірці; *latopissowuj Plesnisk, grodzisko i smentarzynsko w Podgorcach* і т. д. і т. п., оскільки фахівці свою увагу акцентували на тих результатах, які найкраще підходили до їхніх версій, гіпотез, теорій тощо. До речі, результати дослідження Пліснеська часто поставали і продовжують поставати в історичних інтерпретаціях як додаток до чогось більш важливого, унікального, або ж їм відводиться роль з периферійної пам'ятки часів давньоруської (і тільки) держави. Більше того, нові дані, отримані нами тут за останні два десятиліття, не зовсім вписуються у існуючу модель появи ранньосе-

редньовічних укріплених центрів на території Південно-Східної та навіть Центральної Європи.

Систематичні пошукові роботи і застосування нових та удосконалення відомих методів формування джерельної бази, дають обґрунтовані підстави розглядати в Пліснеську рештки кожної, окремо взятої, пам'ятки в комплексі з іншими, враховуючи при цьому їхні просторово-часові рамки. За останніми даними початки заселення території, де локалізовано літописне місто Пліснеськ, припадає на кінець VIII ст. Впродовж тривалого часу тут функціонували: культове місце в урочищі «Оленин Парк» — кінець VIII — X ст.; слов'янське городище полісного типу в урочищах: «Побіч», «Поділ», «Кецарки», «Оленин Парк», «Замчисько», «Високе городиско», «Поруби» — IX—X ст.; давньоруське городище (залишки літописного міста Пліснеськ) в урочищах: «Оленин Парк», «Замчисько», «Високе городиско» — XI—XIII ст. та курганного могильника в ур. «Поруби» — XI — початку XII ст; Підгорецький («здавна іменованій Пліснеський») монастир в урочищах: «Оленин Парк» та «Високе городиско» — XII—XVIII ст. Важливо, що всі пізніші від культового місця пам'ятки (залишки літописного міста, курганний могильник та монастир) знаходяться в межах укріпленої території слов'янського городища IX—X ст. І лише частина курганних захоронень перекриває лінію захисту останнього з напільної (північної) сторони. Іншими словами, в межах зазначеної території зберігся комплекс асинхронних, генетично споріднених археологічних пам'яток матеріальної і духовної культури, для кожної з яких притаманні: специфічна топографія, планіграфія і стратиграфія, форма та функція, а також місце в сис-

Рис. 1. Місцезнаходження Плісненського археологічного комплексу

кий. Він провів шурфування «головної частини міста», при цьому як і його наступники по завершенню польових досліджень не виконав жодних консерваційних робіт. Окрім невеличких повідомлень у ZWAKy (Ziemięcki 1984, s. 89–93), де побіжно зазначено про місця його досліджень, матеріали в науковий обіг так і не були введені, а речовий матеріал осів в музеях та приватних колекціях Львова і Кракова. В 1905–1907 рр. розкопки в «Олениному Парку» проводив К. Гадачек (Janusz 1918, s. 286–287) Детальна інформація про характер знахідок, віднайдених ним, практично відсутня. В 1948 році в південній частині пам’ятки шурфування проводив І.Д. Старчук (Старчук 1952, с. 379–394). Як зазначав дослідник, тут він виявив культурний шар з чорних та темно-сірих гумусних суглинків, в якому траплялися каміння, фрагменти керамічного посуду та вугілля.

Впродовж 2007 та 2009 рр. під час рекультивационних робіт у нижній частині культурного шару, на глибині 0,65–1,3 м від рівня сучасної поверхні відкрито залишки вівтаря, наземно-

темі заселення цього мікрорегіону протягом того чи іншого часу.

Як показали результати польових досліджень останніх років, найранішою пам’яткою є **культове місце** слов’янського часу (рис. 3). Ділянка, де воно розташоване, знаходиться за 300 м на північний схід від деревобробного цеху хутора Пліснесько, в урочищі «Оленин Парк». Його відкрито експедицією Інституту археології ЛНУ імені І. Франка в 2009 р. у рамках пілотного проекту «Археологічний кадастр України (Львівська область)». Пам’ятка займає викінчення мисового підвищення з ледь помітною південно-східною експозицією. Площа поширення культурного шару має видовжену (наближену до овалу) форму, яка добре вписується у конфігурацію ландшафту. По периметру культове місце обмежене синхронними? та асинхронними земляними насипами. За попередніми підрахунками його площа сягає близько 0,3 га. Оскільки впродовж XIX–XX ст. на території пам’ятки неодноразово проводилися безсистемні дослідження, то в окремих місцях верхня частина культурного шару поруйнована аж до лесової підоснови. Так, на початку вісімдесятих років XIX століття свої пошуки тут здійснював польський археолог Т. Земенць-

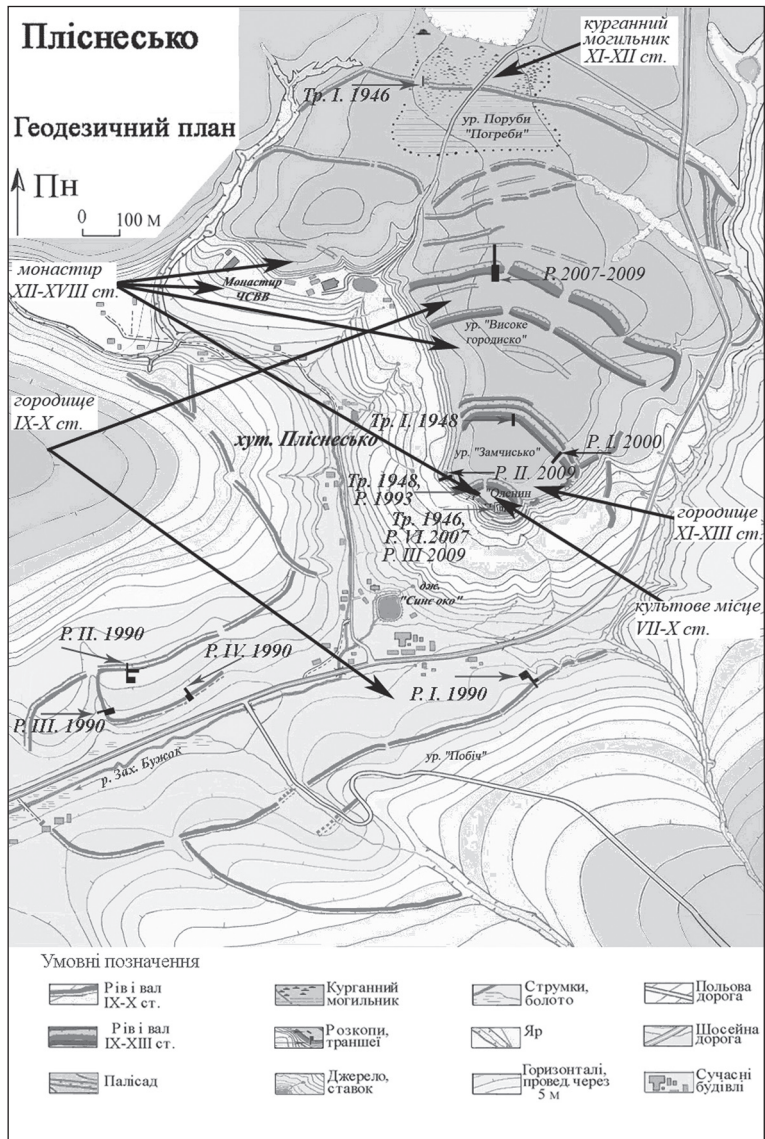

Рис. 2. План Плісненського археологічного комплексу

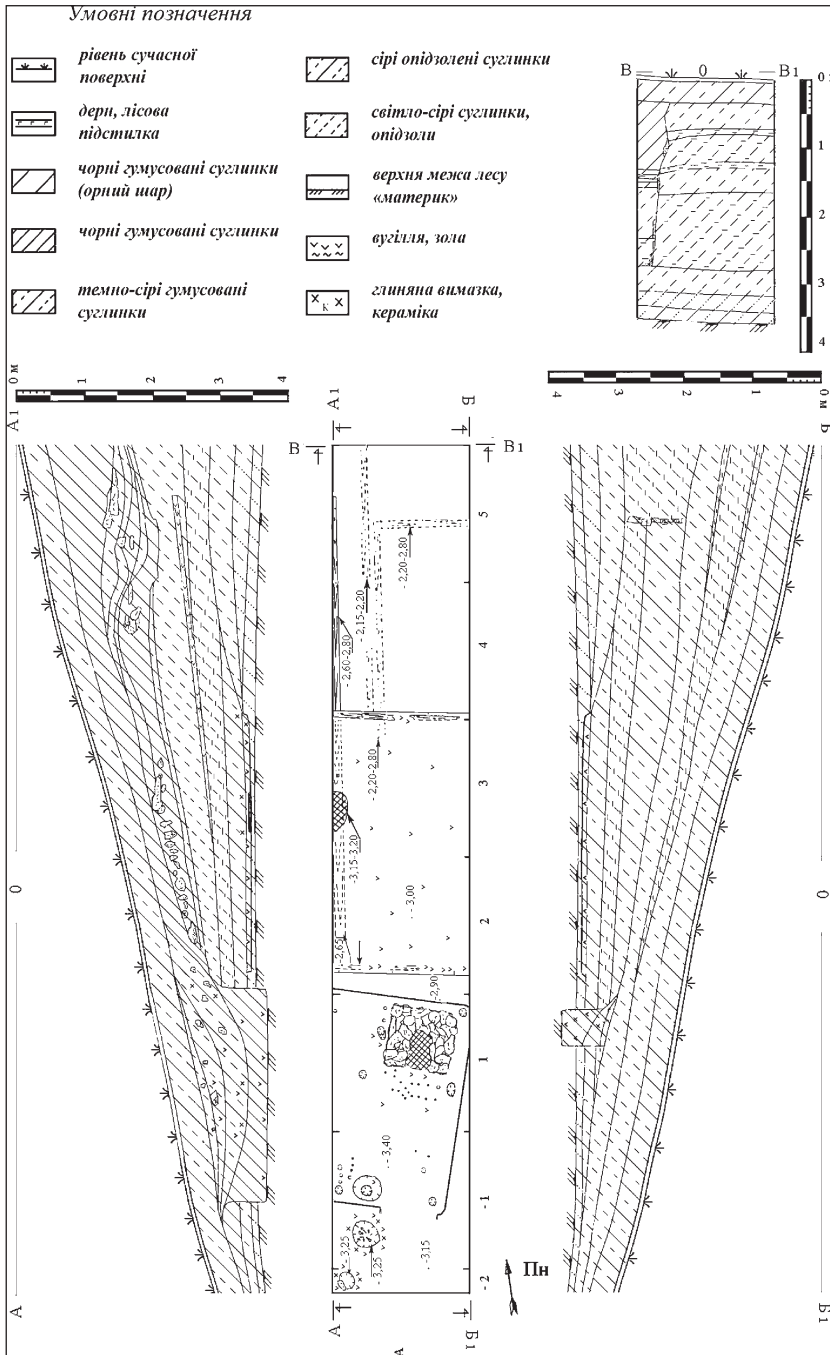

Рис. 4. План і профіль оборонної лінії № 5 за результатами досліджень 2007 року

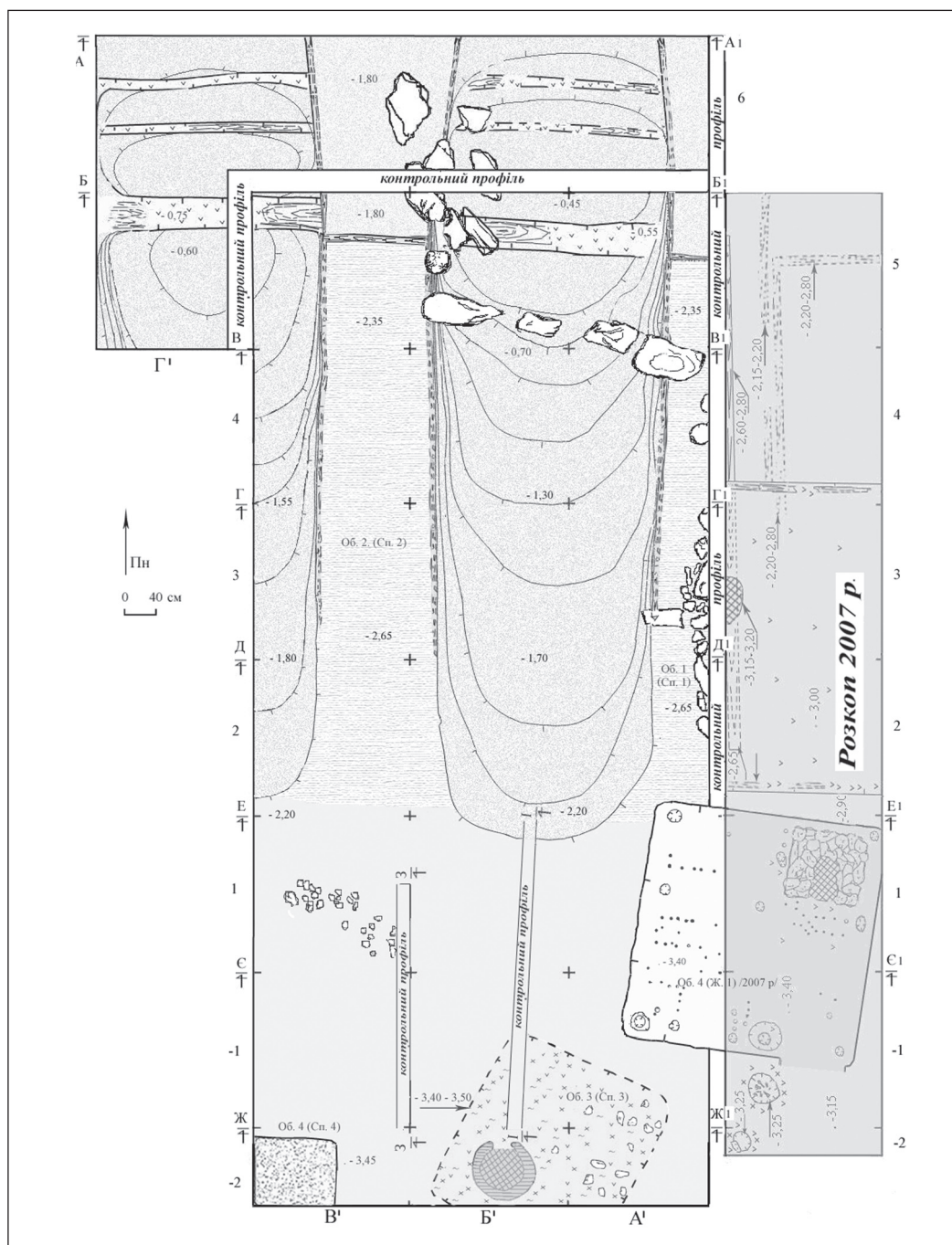
Іншими словами нами встановлено наявність слов'янської лінії захисту та синхронної забудови. Аналогічну конструкцію (дерев'яна стіна із земляним відкосом та наземними прибудовами із внутрішньої сторони) мали: ранні етапи 5-ої (ур. «Високе городиско») (Филипчук 2008, с. 15—16) та 7-ої (ур. «Замчисько») (Филипчук 2002, с. 212) ліній захисту, тобто тих фортифікаційних споруд, які були досліджені нами в межах верхньої ділянки городища. Тут, на укріпленних ділянках також виявлено одночасову забудову житлово-господарськими комплексами. До речі, частину так званих «внутрішніх» валів та ровів треба віднести до слов'янського часу і за зовнішніми параметрами. Наприклад, для 2—4 ліній захисту, що знаходяться на плато, притаманні: 1) ширина збереженої основи земляного насипу — 8 м, висота — 1—1,5 м; ширина рову (до розкопок) — 6 м, глибина — 0,8 м; незначні злами лінії захисту через кожні 12—14 м та наперед визначена їхня планувальна структура: вони проходять паралельно до зовнішньої лінії захисту з напільної сторони (яка перекривається курганными насипами), добре вписуючись у конфігурацію ландшафту. Іншими словами, т.зв. «зовнішня» та деякі «внутрішні» лінії захисту мають не лише одна-

кові параметри та конструкцію, але й функціонували в один і той же час. Ще дві лінії оборони (№ 5 в ур. «Високе городиско» та № 10 в ур. «Оленин Парк»), що вивчалися нами протягом останніх років, хоча й мають інші параметри та конструкцію, проте відносяться до X ст. Так, оборонний вал раннього етапу в ур. «Оленин Парк» складалася з: зовнішнього земляного насипу, зміцненого в межах гребеня валу кам'яною стіною (крепідю), до якої з внутрішньої сторони були прибудовані дерев'яні кліті (Филипчук 1994, с. 14). Подібна конструкція виявилася аналогічною до головного фортифікаційного рубежу Ревнянського городища (Тимошук 1976, с. 132).

кові параметри та конструкцію, але й функціонували в один і той же час.

Ще дві лінії оборони (№ 5 в ур. «Високе городиско» та № 10 в ур. «Оленин Парк»), що вивчалися нами протягом останніх років, хоча й мають інші параметри та конструкцію, проте відносяться до X ст. Так, оборонний вал раннього етапу в ур. «Оленин Парк» складалася з: зовнішнього земляного насипу, зміцненого в межах гребеня валу кам'яною стіною (крепідю), до якої з внутрішньої сторони були прибудовані дерев'яні кліті (Филипчук 1994, с. 14). Подібна конструкція виявилася аналогічною до головного фортифікаційного рубежу Ревнянського городища (Тимошук 1976, с. 132).

Рис. 5. План оборонної лінії № 5 та інших (асинхронних) об'єктів за результатами досліджень 2008 р.

Надзвичайно важливими виявилися і результати досліджень 5-ої лінії захисту протягом 2007—2009 рр. Ранній (I етап) слов'янської оборонної лінії представлений глеєво-лесовим лінзоподібним насипом, який за своїми параметрами та структурою збігається з тими, що були виявлені під час дослідження «зовнішніх» ліній захисту у 1990 році. Ширина збереженої земляної основи становила 6, а максимальна висота — 1,3 м (рис. 4). Біля внутрішнього підніжжя валу, на рівні тогочасної поверхні виявлено фрагменти ранньокружального кухонного посуду, який за всіма параметрами можна віднести до кінця IX ст. (Филипчук 2008, с. 10—11) Згодом, цей вал було трохи зні-

вельовано і поверх нього споруджено руштові конструкції, забутовані лесом і глеєм, деструкції яких зафіксовані на довжину 11 та ширину 2,7 м, тобто так звані «опорні стіни». Відстань між ними становила 1,3 м (рис. 4, 5). У розкопках 2007—2008 рр. виявлено залишки трьох опорних стін. Вони складають певну систему, тобто споруджені через кожні 1,3 м. Віддаль між їхніми гребенями складає 4 м. Простір утворений такою системою розташування опорних стін виявився залишками бойових камер (довж. — 11, шир. — 1,3 і вис. — 1,7 м). Починаючи з вершини валу в напрямку напільної (зовнішньої) сторони камера має незначний розхил, тобто в плані набуває форми трапеції.

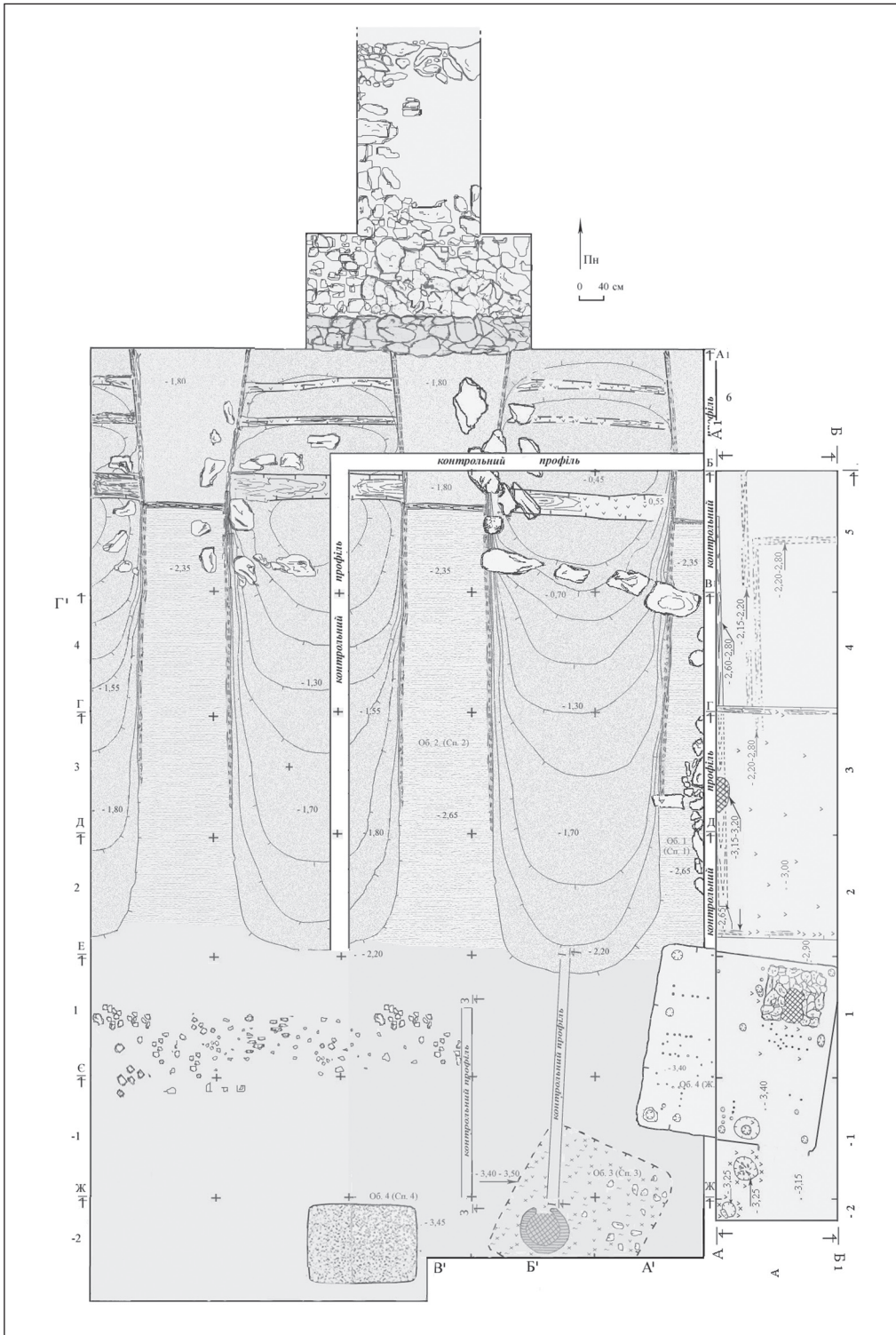

Рис. 6. Зведений план об'єктів на місці дослідження оборонної лінії № 5 за 2007—2009 рр.

При цьому, її максимальна ширина зростає до 2,5 м. На нашу думку ця частина об'єкта виконувала роль бійниці. Із західної та східної сторін її стіни обкладені дерев'яними плахами, а з напільної — кам'яною крепідю, що простягається паралельно до гребеня валу (рис. 6). Варто зауважити, що висота збереженої частини крепиди в межах отвору бійниці не виступає над її долівкою. В той же час, у межах гребеня валу, опорні стіни (в т. ч. й західна та східна

стіни бійниці) з'єднані горизонтально покладеними балками (шир. 0,35 м), які могли бути внутрішніми стінами так званих заборол, довжиною 4 і шириною — 2 м (Филипчук 2008, с. 11—13). Вони й склали верхній рівень оборонної лінії, до якої вели східці, збудовані на похилій поверхні опорних стін. Варто також наголосити, що на гребені валу, в межах кожної із опорних стін, збереглися великі камені, ймовірні залишки фундаментів веж. Як

показали стратиграфічні і планіграфічні спостереження, всі ці об'єкти є взаємопов'язані і складали один синхронний комплекс (рис. 6). Цікаво, що бойові камери з бійницями, які розташовані між опорними стінами, та залишки заборол на вершині валу могли мати різне оборонне призначення: перші використовувалися для лучників, другі — списометальників. Таке припущення знаходить своє підтвердження не лише в параметрах та місцезнаходженні зазначених об'єктів, але й добре співвідноситься з відстанями до найближчого (напільного по відношенню до даного) валу з ровом (70 м) та палісаду (40 м), що знаходиться посередині.

Час функціонування та загибелі оборонних камер з бійницями і заборол був встановлений за допомогою стратиграфічних спостережень та датуючого матеріалу, віднайденого «*in situ*». Так, опорну стіну та «нижню» бойову камеру перерізало житло початку XI ст., яке вдалося виявити під час розкопок 2007 році (перевідкрито у 2008 р.). А це означає, що охарактеризований оборонний комплекс припинив своє функціонування в кінці X ст. Підтвердженням висловленого можуть слугувати знахідки кружального керамічного посуду на долівці бойової камери, який поза всякими сумнівами треба віднести до кінця X ст. Важлива і така деталь: культурний шар XII ст., виявлений у підніжжі валу, перекриває оборонні споруди IX, X та житло XI ст. Отже, вперше 5-а оборона лінія була споруджена в IX ст. Протягом X ст. на її місці збудовані бойові камери з бійницями, розмежовані опорними стінами та забароли і вежі. Вони припинили своє функціонування у зв'язку з походом Володимира Святославовича. В наступні часи ця лінія захисту (як і багато інших) вже не функціонувала. Висловлене дає підстави не лише переглянути твердження про те, що площа літописного Пліснеська в давньоруський час сягала 60 га (вона була значно менша), але й під новим кутом зору розглядати структуру городища слов'янського часу. Так з часом функціонування оборонних ліній (IX—X ст.) тісно пов'язується й система забудови житловими та господарськими спорудами, а також об'єктами іншого призначення в межах укріплених ділянок, в т. ч. і центральної. Тривалі спостереження над залишками житлових споруд дозволяють стверджувати, що від них збереглися земляні котловани із майже стандартними розмірами — 3,2—3,4 × 3,2—3,4 м, пічками-кам'янками в одному із кутів, стабільною глибиною (земляного котловану) — 0,7—0,9 м від рівня тогочасної поверхні, штучним нарощенням земляних стін шириною — 1—1,2 м та збереженою висотою до 0,2—0,5 м. Вони, як правило, розташовані невеликими групами, по 3—5 в кожній на віддалі 5—7 м одне від одного. Відстань між групами складала 30—40 м. Такий характер жител і їхнє планування є ти-

повими для селищ і городищ полісної структури, які досліджувалися нами та нашими попередниками в Стільську, Ревно І-Б, Ширівцях І, Солонську, Старому Збаражі, що функціонували на завершальних етапах останньої чверті I тис. н. е.

Крім того, в межах укріпленої території Пліснеська, а саме на дитинці та між 4 і 5 лініями захисту, знаходяться кремаційні могильники — невід'ємна складова планувальної структури городищ полісної структури. До речі, подібна ситуація щодо місцезнаходження ґрунтового кремаційного могильника спостерігається в Ревному І-Б (Тимошук, Русанова, Михайлина 1981, с. 87; Тимошук 1982, с. 183—184; Михайлина, Тимошук 1983, с. 217—218; Михайлина 1997, с. 72; 2008, с. 232) та Старому Збаражі (Ягодинська 1994, с. 141; 1995, с. 66).

Таким чином, на користь висунутої гіпотези про полісну модель Пліснеського городища в слов'янський час, свідчать: обмеження лініями захисту значної за розмірами заселеної території; різні конструкції і, як наслідок, функції «зовнішніх» та «внутрішніх» оборонних ліній; місце некрополя в межах укріпленої території. Звичайно, що планувальна структура Пліснеська в слов'янський час є ще до кінця не вивченою. Однак, зазначене вище дозволяє не лише віднаходити прямі аналогії на інших городищах Прикарпаття, але й певним чином доповнювати їх, поки що нез'ясованими в Пліснеську елементами (поява індивідуальних дворів, ремісничі осередки тощо). Протягом IX—X ст. Пліснесько було полісом, тобто містом-державою із притаманною для цього виду укріпленню планувальною структурою і соціальним устроєм. Під час походу Володимира на хорват (992—993 рр.) (Літопис Руський 1989, с. 68) городище було спалене¹.

Городище (літописного Пліснеська) XI—XIII ст. займає південну частину мисового підвищення в урочищах: «Оленин Парк», «Замчисько» та «Високе городиско». Із східної, південної та західної сторін воно оточене стрімкими схилами, а з північної — потрійною лінією оборони (рис. 2, 3). В підніжжі зазначеного підвищення, у межах слов'янського городища, знаходяться супутні, до літописного Пліснеська, неукріплені синхронні селища.

Пам'ятка представлена залишками давньоукраїнського міста Пліснеськ, яке згадується двічі в літописах під 1188 і 1232 роками (Літопис Руський 1989, с. 347, 390) і в «Слові о полку Ігоревім» (Слово о полку Ігоревім 1999, с. 31). В літописі під 1188 роком говориться про те, що «Роман (волинський князь Роман Мстиславович — курсив М. Ф.) тим часом випросився

1. Про цілковите знищення Пліснеська в кінці X ст. свідчать сліди пожежі всіх на сьогодні досліджених ліній захисту — «зовнішніх» і тих, що оточували мисову частину городища.

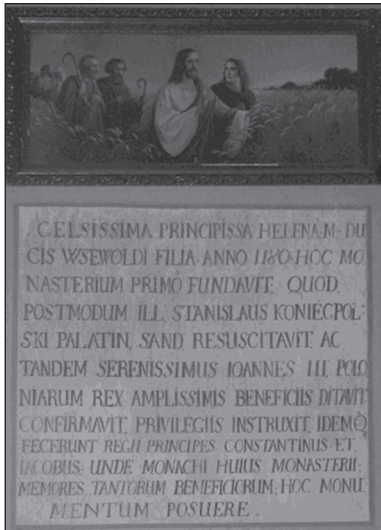

Рис. 7. Мармурова плита з написом про заснування Підгорецького монастиря

у тестя свого Рюрика [піти] на Галич, кажучи йому: «Ведуть мене галичани до себе на княжіння. Пусти-но зі мною сина свого Ростислава». І Рюрик послав із ним сина свого і Славна Борисовича, воєводу. Роман тоді вперед послав воїв до [города] Пліснеська¹, щоб вони спершу напали на Пліснеськ. Але вони [городяни], заперлися, а угри й галичани заскочили їх, [воїв Романових], коло Пліснеська, тих захопили, а другі втекли» (Літопис Руський 1989, с. 347). Другий запис припадає на квітень 1233 року: «А як з'явилась трава, то Данило пішов із братом і з Олександром [до города] Пліснеська. І, прийшовши, він узяв його од [бояр] Ярбузовичів² здобич велику і вернувся у Володимир» (Літопис Руський 1989, с. 390). Тут літописець сповіщає про похід на Пліснеськ князів Данила Галицького та Олександра Белзького і про їх перемогу над плісненськими боярами Арбузовичами, які не хотіли визнавати їхню владу над собою. Князі взяли в Пліснеську велику здобич і повернулися до Володимира-Волинського. В «Слові о полку Ігоревім» про Пліснеськ згадується у тій частині твору, де розповідається про зловіщий сон князя Святослава, напередодні невдалого походу руських князів проти половців. Автор «Слова...» називає окремі плісненські урочища (Слово ... 1999, с. 31), назви яких у зміненому вигляді збереглися ще й досі (добра Кисаня — суч. Кицарки, Плеснеск — суч. хут. Пліснесько тощо). У свій час з приводу згадки про Пліснеськ у «Слові...» серед істориків і лінгвістів розгорілася гостра дис-

кусія. Так, Н.В. Шарлемань (Шарлемань 1950, с. 211), а за ним і П.А. Раппопорт (Раппопорт 1965, с. 93—94) вважали, що повідомлення в «Слові...» не має відношення до досліджуваної нами пам'ятки. Натомість М.П. Кучера обґрунтовано довів, що мова йде саме про Пліснесько Галицької землі (Кучера 1959, с. 132—145; 1962, с. 3—56).

На початку XI ст., у верхній частині на плато постало давньоруське місто, площа якого є дискусійною. Безперечно, що його оборонні рубежі спорудили на місці окремих не функціонуючих слов'янських ліній захисту. З цього часу починається давньоруський період в історії літописного Пліснеська. Місто будується за бурґівським (замковим) зразком: дитинець — посад — окольний город, іншими словами воно має тричленну структуру.

Результати багаторічних досліджень дають нам підстави виділити два етапи розвитку давньоруського Пліснеська: перший охоплює початки XI — першу третину XII, а другий — другу третину XII — середину XIII ст.

Протягом першого етапу місто складалося з дитинця, посаду та передмістя (окольної частини). Невід'ємною складовою цього комплексу був курганний некрополь, що знаходився на північ від міських стін в ур. «Поруби». Дитинець розташовувався в ур. «Замчисько» і займав площу 2,8 га (рис. 2, 3). Протягом XI — на початках XII ст. його територія була забудована заглибленими житловими спорудами значно більших розмірів ніж в слов'янські часи (Филипчук 2000, с. 251—252). Так, глибина земляного котловану помешкань сягає від 1,5 до 1,8 м від рівня сучасної поверхні, довжина збільшується до 5—5,5 м, а ширина — до 4—4,5 м. Печі-кам'янки становлять: 1,8—1,9 м довжини; 1,5—1,7 м ширини та 0,9—1 м висоти. Незважаючи на таке зростання параметрів конструктивний тип споруд і їхні пропорції залишаються незмінними. Варто зауважити, що на досліджених ділянках дитинця, а також і передмістя (на «Подолі») вдалося відкрити не так уже й багато цих жител. Тому простежити якусь систему забудови в цей час поки що неможливо.

Як вказують стратиграфічні спостереження, в останній чверті — кінці XI ст. починається трансформація заглиблених житлово-господарських споруд в наземні: зменшується глибина земляних котлованів, видозмінюється їхня форма (замість квадратної з'являється прямокутна), а разом з цим і розміри. Змінюються опалювальні пристрої, а на фінальній стадії трансформації і конструктивні особливості дерев'яних стін (Филипчук 2000, с. 251—252). Швидше за все в цей час формується вулична забудова. Еволюція опалювальних споруд, тобто трансформація печей-кам'янок в купольні, спричинила появу нових (приземистих) форм кухонних горщиків з короткими шийками та різким переходом до випуклих тулубів, оскільки

1. В Іпатіївському списку «Пръсньскоу», «Преснескъ», у Хлебниковському «Пльснескъ», «Пльнескоу», «оу Пльнска».

2. В Іпатіївському списку плісненські бояри названі «Арьбузовичи», у Хлебниковському «Ярьбузовичи».

ки новий тип печей передбачав інший принцип приготування їжі. Отже, цей етап складається з двох фаз, які досить добре простежуються в динаміці нерухомих та рухомих арте-фактів.

Другий етап давньоруського Пліснеська характеризується значним економічним піднесенням, що яскраво відображено в матеріальній та духовній культурі. Перш за все це проявляється у планувальній структурі дитинця та середгороддя (посаду). Як було зазначено вище, в другій третині XII ст. на дитинці з'являється новий тип житлово-господарських споруд. Це будівлі наземного типу з каркасно-стовповою конструкцією стін та глинобитними купольними печами. Швидше за все в цей час формується вулична забудова, на що вказує їхнє розташування (Старчук 1948; Филипчук 1994, с. 3—4, рис. 3, 4; фото 1—4; 2000, с. 255—257, рис. 3—4).

Як бачимо, впродовж I та II етапів давньоруського періоду спостерігається еволюція житлово-господарського будівництва, їхнього планування тощо. До речі, динамізм I етапу проявляється і в духовній культурі: в цей час проходить зміна поховального обряду (від язичницького до християнського). Яскравим свідченням висловленого є функціонування **курганного могильника** з кремаційними та інгумаційними похованнями в ур. «Поруби» (Ziemięcki 1982, s. 58—61; 1983, s. 41—50; 1984, s. 87—99; Старчук 1946). Він розташований в північній частині комплексу. Площа його поширення перекриває зовнішню лінію захисту слов'янського городища IX—X ст. З північної сторони (в кінці минулого століття) частину могильника зруйновано глиняним кар'єром цегельного заводу, а з південної — знищено розкопками скарбощукачів та дослідників у XIX—XX ст. та оранкою. На сьогодні тут налічується 142 насипи, з яких близько 70 мають зовнішні ознаки руйнувань, завданих скарбощукачами (рис. 2, 7). Могили представлені куполоподібними насипами, часто з малим ровом біля підніжжя. Їхня середня висота сягає 1, а діаметр — від 4 до 10 м. Насипи віддалені один від одного на 2 і більше метрів, але є випадки, коли вони сходяться підосновами. Першу наукову інформацію про цей могильник можна почерпнути з коротких повідомлень Т. Земенцького, де дослідник акцентував увагу на приблизному місцезнаходженні досліджуваних могил, з поданням їхньої окружності та висоти і максимально, як для того часу, поданням словесних характеристик залишків поховань й супровідного матеріалу. При цьому слід зазначити, що чимало поховань, і перш за все інгумаційних, були вже поруйновані до початку розкопок, або ж зовсім відсутні під насипами. Від поруйнованих — збереглися лише окремі частини скелетів, а в «порожніх» — виявлено залізні цвяхи (очевидно від домовин), уламки керамічного посуду, вугілля. Незважаючи на

такий стан справ, вченому вдалося виявити два типи поховань: підкурганні кремаційні та підкурганні інгумаційні. Тут слід додати, що в окремих, менших за розмірами могильних насипах, він нічого не віднайшов, навіть слідів людських кісток (мається на увазі інгумаційних — М. Ф.). До подібного висновку дійшов і І. Старчук. У 1946 р. він дослідив один курганний насип, де виявив, як зазначає дослідник, частково тілопальний ритуал (Старчук 1950, с. 386). Отже, в різних частинах могильника фахівці відкрили значну кількість кремаційних підкурганних поховань, які за супроводжуваним матеріалом (керамікою) належать до XI ст.

Разом з тим, переважна більшість поховань були інгумаційними, при чому, окрім одиночних, траплялися й парні, які виявилися особливо багатими на знахідки. Так, в південно-західній частині могильника Т. Земенцький виявив два парні поховання. Описуючи їх, він зосередив основну увагу на переліку супровідного інвентарю. За його словами «в межах чоловічого поховання віднайдено дротяну кольчугу і залишки шкіряного пояса, в роті — золоту бляшку, а поруч з ним — залізний меч, рештки двох дерев'яних відер, точильний брусок та кістяну ручку ножа. Слід зазначити, що в одному із відер знаходилися кісті тварини. На шиї жіночого кістяка було намисто, на правій руці — бляшаний золотий браслет, а з лівої сторони — глиняний горщик із їжею» (Ziemięcki 1984, s. 87—99).

Ось як згодом пояснював походження цих поховань Я. Пастернак: «Це були парні поховання варязьких дружинників у дерев'яних коморах під могильними насипами. В одному з них, біля монастиря оо. Василіян, обидва кістяки, чоловічий та жіночий, мали в роті золоті бляшки, які первісно були, мабуть, покладені на закриті уста покійників. Крізь закриті золотом уста — вірили тоді — душа не може повернутися в тіло і зробити його живим мерцем-упирем. На грудях в обох кістяків лежали срібні хрестики, отже були це вже християни. Біля них виявлено різні особисті прикраси та залишки двох дерев'яних відер, колись, мабуть, з харчами. Подібне поховання, датоване варязьким мечем X ст., знайдено і в другій могилі» (Пастернак 1948, с. 140—141). З твердженням вченого щодо походження поховань важко не погодитись. Але наведене датування є більш ніж дискусійне. По-перше, навіть візуальні спостереження однозначно вказують, що в цьому місці, тобто в ур. «Поруби», курганні насипи перекривають зовнішню лінію оборони (вал і рів). По-друге, вал з ровом в ур. «Поруби» та на «Подолі» становлять зовнішню лінію захисту (рис. 2). Вони подібні навіть за зовнішніми ознаками. По-третє, параметри і конструкція залишків земляного насипу, а також віднайдені керамічний матеріал з розкопок

І. Старчука в ур. «Поруби» (1946 р.) виявилися аналогічними до тих оборонних споруд та рухомих артефактів, які ми отримали під час досліджень 1990 р. на «Подолі». А стратиграфічні спостереження та характер матеріалу віднайденого нами в оборонних приміщеннях «in situ» дали підстави констатувати, що ця лінія захисту припинила своє функціонування в кінці X ст. (Филипчук 1993, с. 22—23; 1994а, с. 9—11; 1998а, с. 281—282).

Важливими аргументами підтвердження асинхронності функціонування оборонної лінії та могильника, слугує і супровідний матеріал з підкурганних інгумаційних поховань: здебільшого уламки та фрагменти керамічного кухонного посуду, менше — прикраси, предмети побуту, озброєння тощо. Однак, саме на основі аналізу озброєння дослідники відносили цей могильник до слов'янського часу (Ziemiński 1882, s. 59—60; Пастернак 1948, с. 147; Leńczyk 1930, s. 369—371; Кирпичников 1966, с. 78—79). Як виявилось під час подальшого опрацювання супровідного матеріалу і, зокрема, прикрас, всі вони датуються XI—XII ст., при тому, що на більшості з них простежуються варязькі впливи (Пастернак 1948, с. 147—148; Leńczyk 1930, s. 369—371; Livoch 2005, s. 6—12; 2006, s. 458—459). Зазначене датування досить красномовно підтверджують прикраси, віднайдені в підкурганних похованнях Т. Земенцьким¹, детальне опрацювання яких останнім часом здійснив Радослав Лівох (Livoch 2005, s. 6—12, рис. 1—12; 2006, s. 458—459, рис. 1—14). Серед них на увагу заслуговують: перстень з великої могили № 2, перстень з могили під валом або окремої могили, браслет і перстень з великої могили № 1 (парне поховання). Всі ці та інші прикраси з розкопок курганного могильника фахівці датують XI—XII, а то й XIII ст. Отже, некрополь разом з давньоруським городищем і прилеглими до нього селищами складає один комплекс.

Цікавий погляд щодо появи курганного могильника в Пліснеську висловив Б. Томенчук. Він вважає, що підкурганні поховання належали представникам військової киево-волинської дружини і членам їх сімей (Томенчук 1996, с. 111—113; 2000, с. 236). За його схемою еволюція поховальних пам'яток для Галицько-Буковинського Прикарпаття співпадає з різними етапами одержавлення зазначених земель. Появу різночасових підкурганних типів поховань вчений пов'язує з тим, що галицькі землі декілька разів включались в процеси формування давньоруської держави — Київської Русі, і при цьому стверджує, що вони не були характерними для місцевого

поховального обряду, а відображали різні етапи одержавлення і феодалізації хорватських земель великокиївськими князями, зокрема: а) в кін. IX — поч. X ст. — як наслідок військового походу князя Олега (885 р.); б) в кін. X—XI ст. — як наслідок військового походу князя Володимира Святославовича (русько-хорватська війна 992—993 років). Крім того, дослідник вказує на два основні шляхи одержавлення хорватських земель, які починались у Пліснеську і рухались на захід (Перемишль) і на південь до Дністра (Теребовля, Галич, Ревне) (Томенчук 1996, с. 111—113; 2000, с. 240—241). В другій половині XI — на початку XII ст. на території галицьких земель з'являється цілий ряд нових князівських замків, населення яких користувалося підкурганними похованнями по обряду тілопокладення. Це був, на думку Б. Томенчука, період третього, внутрішнього одержавлення, яке проводилось Ростиславичами під час формування Галицького князівства (Томенчук 1996, с. 111—113; 2000, с. 240—241).

Можна цілковито погодитися з думкою Я. Пастернака та Б. Томенчука щодо приналежності могильника скандинавській дружині, яка перебувала на службі у київських князів, проте не слід відкидати й того, що з перебігом асимілятивних процесів, таких «чистих» поховань не було, хоча до третини-середини XII ст. (часу масового впровадження ґрунтового інгумаційного обряду поховання) для цієї категорії населення продовжують функціонувати підкурганні інгумаційні захоронення з пережитками язичництва, мається на увазі наявність супровідного матеріалу — посуду з їжею.

Отже, **курганний могильник** в ур. «Поруби» є невід'ємною складовою бургівської структури Пліснеського городища в XI — середині XII ст. (дитинець — посад — окільне місто + курганний некрополь). Адже власне ця модель характерна для підкорених Києву міст. Отримані матеріали дають підстави вважати, що під час приєднання «окраїнних земель» до Київської держави, правляча верхівка намагалася змінити все, що якось нагадувало про попередній спосіб життя, в тому числі і місцеву язичницьку ідеологію (культи, обряди, традиції тощо). Разом з тим, протягом зазначеного перехідного етапу, місцеве населення продовжувало хоронити своїх одноплемінників за старим традиційним звичаєм, залишивши після себе ґрунтові кремаційні поховання, пошуки яких є надзвичайно актуальними.

Важливою складовою планувальної структури дитинця і посаду у другій половині XII ст. (II етап) є інгумаційні ґрунтові могильники. І це не випадково. Як показали результати дослідження наших попередників, а також і власні, в середині XII ст. в Пліснеську, як і в регіоні взагалі, спостерігається масове впровадження християнства і, зокрема, перехід до захоронення в ґрунтових могилах. В цьому плані зв'язуючою

1. Останнім часом світ побачили публікації ювелірних прикрас, віднайдених Т. Земенцьким, які зберігаються у фондах Інституту археології Краківського університету.

ланкою для вивчення еволюції поховального обряду є ґрунтові інгумаційні могильники на урпленій території городища XII—XIII ст.

ґрунтові тілопокладення в Пліснеську виявлено в чотирьох місцях: двох — на т. зв. середгородді і по одному — на дитинці та в ур. «Церквиська». Вони закладалися на місці нефункціонуючих заглиблених (IX—XII ст.) та наземних (поч. XII ст.) жител, господарських ям, майстерень тощо (Старчук, Пастернак 1940, с. 1—24; Старчук 1948, с. 1—18; Филипчук 1994, с. 3—4, рис. 3, 4; фото 1—4; 2000, с. 255—257, рис. 3—5). Як відомо, кладовища в цей час знаходилися максимально близько до культових споруд, тобто були «при церковними дворами». Наявність чотирьох могильників вказує на те, що поряд з ними мають бути залишки давньоруських церков. Яскравим підтвердженням сказаного є могильник на дитинці. За попередніми підрахунками, протягом XX—XXI ст. тут відкрито понад 170 ґрунтових інгумаційних поховань. Як правило, всі вони були без інвентарні і мали західну орієнтацію. У південно-західній частині кладовища (там, де виявлено асинхронні тіло покладення) в культурному шарі віднайдено чимало знахідок культового призначення, долівкові різноколірні полив'яні керамічні плитки, культовий інвентар тощо (Филипчук 1994, с. 7). До цього слід додати, що аналогічна ситуація спостерігалася і в ур. «Церквиська», де Р.С. Багрій виявив залишки фундаментів великої кам'яної споруди (церкви?) та поховань поблизу неї (Багрій 1971, с. 111—114; Багрій, Овчинніков 1991, с. 11—13).

Зміна поховального обряду, тобто поява ґрунтового могильника, в першу чергу на дитинці, тісно пов'язується із зміною планувальної структури давньоруського Пліснеська. Мова йде про ґрунтовий інгумаційний могильник XII—XIII ст., що тут знаходився. Вцей час перебувають масивні оборонні лінії захисту, які оточують дитинець. Внутрішня забудова центральної частини міста має рядовий характер, тобто наземні житлові споруди, які з'явилися протягом другої третини XII ст., розташовані рядами. Із закладенням церкви та кладовища територія, зайнята під цивільну забудову, поступово скорочувалася. Поява ґрунтових інгумаційних могильників у Пліснеську (середина XII — середина XIII ст.) свідчить про повне підкорення міста великокнязівському Києву в усіх сферах, в тому числі й духовній. Якщо курганні насипи ще певною мірою зберігають язичницькі традиції, то поява ґрунтових тіло покладень свідчить про майже повну зміну релігійно-культурних орієнтирів та впровадження християнської ідеології. Згодом, з середини XII ст. на території дитинця та в середгородді жителі літописного Пліснеська будують церкви і закладають поряд з ними християнські кладовища.

З другої половини XII ст. планувальна структура давньоруського міста дещо видозмінилася. До дитинця, посаду та окільного города треба долучити й **монастир**. Ще в позаминулому столітті в церковній літературі його називали: **Підгорецький («здавна іменованій Пліснеський») монастир**. За попередніми даними час заснування припадає на кін. XII ст. В першу чергу це засвідчують писемні та лінгвістичні джерела. Так, з давнім Пліснеськом пов'язана й легенда про княжну Олену, і зокрема про те, що вона заснувала тут монастир. Як вказував у свій час Р. Заклинський (Заклинський 1906, с. 12—15) під час побудови теперішнього монастиря (1706 р.) на кам'яній плиті в монастирській церкві є напис: «GELSISSIMA PRICIPISSA HELENA M • DUCIS WSEWOLDI FILIA • ANNO 1180 • HOC MONASTERIUM PRIMO FUNDAVIT: ...» («Вдячна княжна Олена, дочка князя Всеволода, у 1180 році цей монастир вперше заснувала»). До речі, ця мармурова плита із написом латинською мовою, ще й зараз збереглася на лівій (внутрішній) стіні монастирської церкви (рис. 7). Дослідники припускають, що основою для запису, який виконано на початку XVIII ст., ймовірно слугував давніший текст, який міг зберігатися в попередній церкві.

Базуючись на результатах археологічних досліджень та топонімічних даних в кінці XII ст. монастирська територія, швидше за все, знаходилася в ур. «Оленин Парк». Під час проведення рекультивационних робіт у 2007 р. експедиція Інституту археології ЛНУ імені І. Франка під керівництвом М.А. Филипчука виявила в «Олениному Парку» ймовірні залишки культової споруди. Вони представлені заповненням, у вигляді шару чорних гумусних суглинків з включеннями вугілля, дрібного каміння, фрагментів керамічних виробів, віднайдених на долівці та двома паралельними канавами, т. зв. «фундаментними ровами» (шир. 0,60 і глиб. 0,30 м), що були заповнені камінням середніх розмірів. Долівку, яка займала простір між канавами (шир. 2 м), виявлено на глибині 0,20 м від рівня сучасної поверхні. Складається враження, що вона була вимощена плитким каменем та (або) долівковою плиткою, оскільки саме цей матеріал траплявся тут найчастіше. Ще два фрагменти плитки і мідне окуття вітражу віднайдено у «фундаментному рові» з південної сторони. Керамічний посуд із заповнення споруди репрезентований фрагментами і уламками кухонних горщиків XII—XIII ст. Охарактеризовані залишки деструкцій об'єкта та виявлений в ньому рухомий матеріал дають певні підстави віднести його до будівель культового призначення. Ймовірно — це залишки монастирської дерев'яної церкви XII—XIII ст. (Филипчук 2007, с. 23—26), оскільки вона знаходиться саме в «Олениному Парку». Вже через рік, поблизу цього ж місця, у верхній частині

культурного шару віднайдено хрестик-енколпійон.

У 2007 році, під час рятівних археологічних робіт, навпроти дзвіниці монастирської церкви експедицією під керівництвом Н.М. Білас виявлено фундаменти та підвальні приміщення великої кам'яної церкви, яка поза всякими сумнівами була попередницею сучасної, тобто могла функціонувати з середини XVII до кінця XVIII ст.

Додаткові обстеження та розвідки проведені експедицією Інституту археології ЛНУ імені І. Франка в рамках пілотного проекту «Археологічний кадастр України / Львівська область», дозволили відкрити залишки ще двох монастирських церков. Фундаменти однієї з них віднайдено поблизу старого монастирського цвинтаря, за 150 м на північ від сучасної монастирської церкви. Тут збереглися кам'яні фундаменти церкви, поряд з якими віднайдено так звані «фризькі гроші» кінця XVI — середини XVII ст. Фундаменти наступної будівлі (можливо культурного) призначення відкрито у північно-західній частині урочища «Високе городиско», за 300 м на схід від сучасного монастиря. Тут, на місці від нівельованої площадки, розм. 28 × 9 м, відкрито фундаментний рів і кам'яну кладку в ньому (західна стіна), уламки битої цегли пальчатки та керамічний посуд XIV — поч. XV ст. Перелічені вище залишки церков з великою долею вірогідності можна віднести до функціонування Плісненського монастиря з кінця XII ст. — до кінця XVIII ст.

Отже, в світлі нових археологічних пошуків плісненський археологічний комплекс — це сукупність пам'яток слов'яно-руської та пізньосередньовічної доби: культурних об'єктів, городищ, могильників, селищ, які протягом того чи іншого періоду були складовими певної моделі поселенської структури. У слов'янській час, тобто протягом VIII—IX ст. в ур. «Оленин Парк» діяло культове язичницьке місце, яке в період розбудови і функціонування городища полісного типу (IX—X ст.), ймовірно було його структурним елементом. В кінці X ст., під час військового походу Володимира Великого в Прикарпатські землі, слов'янське городище було спалене, а на його місці збудоване городище бургівського (замкового) типу та прилеглі селища, які безперервно функціонували з початку XI до середини XIII ст. У давньоруський час чітко простежуються два етапи розвитку Пліснеська: перший охоплює початки XI — першу третину XII, а другий — другу третину XII — середину XIII ст. Протягом першого етапу місто складалося з дитинця, посаду та передмістя (окільної частини). Невід'ємною складовою цього комплексу був курганний некрополь, що знаходився на північ від міських стін в ур. «Поруби». Другий етап давньоруського Пліснеська характеризується видозміною планувальної структури, і виглядає наступним

чином: дитинець — посад — окільний город + монастир.

Джерела, сформовані на основі досліджень плісненського археологічного комплексу, дають змогу простежити еволюцію оборонних укріплень, житлового та господарського будівництва, поховального обряду, матеріальної і духовної культури в цілому протягом IX—XIII ст., а це в свою чергу дозволяє з нових теоретико-методологічних позицій висвітлювати господарські, соціальні та етнокультурні процеси на мікро-, мезо- та макрорегіональному рівнях.

Багрий Р.С. Исследования древнего Плеснеска // АО 1970 г. — М., 1971. — С. 111—114.

Багрий Р.С., Овчинников О.Г. Нові матеріали до вивчення літописного Пліснеська // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 1991. — С. 11—13.

Заклинський Р. Пояснення одного темного місця в Слові о полку Ігоревім (Передрук з «Діла»). — Львів, 1906. — С. 12—18.

Кирпичников А.Н. Древнерусское оружие. Мечи и сабли IX—XIII вв. — Вып. 1. — М.; Л., 1966.

Кучера М.П. Древній Пліснеськ // АП УРСР. — 1962. — Т. 12. — С. 3—56.

Кучера М.П. Основні етапи розвитку стародавнього Пліснеська // МДАПВ. — 1959. — С. 132—145.

Літопис Руський за Іпатським списком / Переклав Л. Махновець. — К., 1989.

Михайлина Л.П. Населення Верхнього Попруття VIII—X ст. — Чернівці, 1997.

Михайлина Л.П. Слов'яни VIII—X ст. між Дніпром і Карпатами. — К., 2008.

Михайлина Л.П., Тимощук Б.А. Славянские памятники бассейна Верхнего Прута VIII—X вв. // Славяне на Днестре и Дунае. — К., 1983. — С. 217—218.

Пастернак Я. Літописний город Пліснеськ і проблема варягів у Галичині // Науковий Збірник УВУ. — V. — Мюнхен, 1948. — С. 138—148.

Раппопорт П.А. К вопросу о Плеснеске // СА. — 1965. — № 4. — С. 93—94.

Слово о поході Ігоревім Ігоря сина Святославового внука Олегового (переклад Павла Салевича). — Львів, 1999.

Старчук І., Пастернак Я. Полеві шкці городища Пліснесько село Підгірці — р-н Олесько Львів. області. 1940 р. // Архів І.Д. Старчука.

Старчук І.Д. Розкопи на городищі Пліснесько (Полеві рисунки) 1947—1948 рр. // Архів ІА НАНУ. — Оп. 5. — Од. Зб. № 48/395.

Старчук І.Д. Розкопки городища Пліснесько в 1947—1948 рр. // АП УРСР. — К., 1952. — Т. 3. — С. 379—394.

Старчук І.Д. Розкопки на городищі Пліснесько в 1949 р. // АП УРСР. — К., 1955. — Т. 5. — С. 32—35.

Старчук І.Д. Розкопки на городищі Пліснесько // АП УРСР. — К., 1949. — Т. 1. — С. 76—85.

Тимощук Б.А. Давньоруська Буковина. — К., 1982.

Тимощук Б.А. Слов'яни Північної Буковини. — К., 1976.

Тимощук Б.А., Русанова І.П., Михайлина Л.П. Итоги изучения славянских памятников Северной Буковины // СА. — № 2. — 1981. — С. 80—93.

Томенчук Б.П. Три періоди одержавлення Галицької землі (Галицько-Буковинське Прикарпаття) за матеріалами некрополів IX—XII ст. // Археологічні

- студії. — Київ; Чернівці, 2000. — № 1. — С. 235—243.
- Томенчук Б.П. Три періоди розвитку Галича в світлі нових археологічних досліджень // Тези доповідей української делегації на VI міжнародному конгресі слов'янської археології. — К., 1996. — С. 111—113.
- Филипчук М.А. Генезис прикарпатських городищ VIII—X ст. з позицій полісної структури суспільства // Тези міжн. конф. «Еволюція розвитку слов'янських градів VIII—XIV ст. у передгір'ї Карпат і Татр». — Львів, 1994(a). — С. 9—11.
- Филипчук М.А. Дослідження літописного Пліснеська у 2000 р. // Археологічні дослідження Львівського університету. — Вип. 5. — Львів, 2002. — С. 197—220.
- Филипчук М.А. Дослідження стародавнього Пліснеська у 1990 р. // Волино-подільські археологічні студії. — Львів, 1998. — С. 256—278.
- Филипчук М.А. Звіт про археологічні дослідження Бродівського загону Львівської госпдогвірної археологічної експедиції у 1990 р. на території колгоспу «Дружба» в зоні меліоративних робіт (околиці Пліснеського городища) // Архів ІА НАН України — Львів, 1991.
- Филипчук М.А. Звіт про археологічні дослідження госпдогвірної археологічної експедиції Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у 1993 р. на території Пліснеського городища // Архів ІА НАН України — Львів, 1994.
- Филипчук М.А. Звіт про археологічні розкопки на території літописного Пліснеська у 2007 році // Архів ІА ЛНУ ім. І. Франка — Львів, 2008.
- Филипчук М.А. Звіт про археологічні розкопки на території Підгорецького замку, Пліснеського городища та розвідки у Львівській області у 2004 році // Архів ІА ЛНУ ім. І. Франка. — Львів, 2005а.
- Филипчук М.А. Звіт про археологічні розкопки Пліснеського городища у 2008 році // Архів ІА ЛНУ ім. І. Франка — Львів, 2009.
- Филипчук М.А. Керамічний посуд з поселень Райковецької культури українського Прикарпаття (проблеми хронології і періодизації) // Carpathica — Карпатика. — Вип. 33.: Давнина і сучасність. — Ужгород, 2005. — С. 122—133.
- Филипчук М.А. Плісненський археологічний комплекс: стан і перспективи дослідження // Волино-подільські археологічні студії. — Львів, 1998а. — С. 279—286.
- Филипчук М.А. Про появу наземних жител ранньосередньовічної доби в українському Прикарпатті // Археологічні студії. — № 1. — Київ; Чернівці, 2000. — С. 244—261.
- Филипчук М.А. Проблема хронології та періодизації слов'янських старожитностей українського Прикарпаття другої половини I тис. н. е. // Середньовічна Європа: погляд з кінця XX ст. — Чернівці, 2000а. — С. 36—46.
- Филипчук М.А. Слов'янський період в історії Пліснеська // Тези міжн. конф. «Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції». — Львів, 1993. — С. 22—23.
- Филипчук М.А. Слов'янські поселення VIII—X століть в Українському Прикарпатті: Дис. ... канд. іст. наук. — Львів, 1996.
- Шарлемань Н.В. «Дебрь Кисаня». «Слово о полку Игореве» (сборник исследований и статей). — М.; Л., 1950. — С. 206—221.
- Ягодина М.О. Слов'яни (VI—IX ст. н. е.) // Тернопілля: сторінки історії. — Тернопіль, 1995. — С. 57—68.
- Ягодина М.О. Слов'янський могильник біля Старого Збаража // Джерело, № 1. — Тернопіль, 1994. — С. 137—153.
- Janusz B. Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. — Lwów, 1918.
- Leńczyk G. Trzy miecze Wikińskie w zbiorach Muzeum archeologii przedhistorycznej Polskiej Akademji Umiejętności w Krakowie // Księga pamiątkowa ku uczczeniu siedemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. Włodzimierza Demetrykiewicza red/ J. Kostrzewski, Poznań, 1930. — S. 369—371.
- Livoch R. Zabytki z wykopalisk T. Ziemięckiego w latopissowym Plesniku // Матеріали конференції «Ольжичі читання». — Пліснеськ, 2005. — S. 5—12. — Ryc. 1—12.
- Livoch R. Wczesnośredniowieczne ozdoby rąk z grodziska i cmentarzyska w Podgorcach na Ukrainie // Swiat słowian wczesnego średniowiecza.—Szczecin-Wrocław, 2006. — S. 457—463. — Ryc. 1—14.
- Ziemięcki T. Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej w roku 1881 dokonanej // ZWAK. — Kraków, 1882. — S. 58—61.
- Ziemięcki T. Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej w roku 1882 dokonanej // ZWAK. — Kraków, 1883. — S. 41—50.
- Ziemięcki T. Sprawozdanie z wycieczki archeologicznej w roku 1883 dokonanej // ZWAK. — Kraków, 1884. — S. 87—99.

М. А. Ф и л и п ч у к

ПЛИСНЕСКИЙ АРХЕОЛОГИЧЕСКИЙ КОМПЛЕКС

На основе результатов полевых археологических исследований, которые были получены автором за последние десятилетия, а также анализа источников, что были созданы нашими предшественниками, в статье обосновывается положение функциональности комплекса археологических памятников славяно-русской и познесредневековой эпохи.

М. А. F y l y p c h u k

PLISNESKO ARCHAEOLOGICAL COMPLEX

In the article the question of development of Plisnesko Archaeological Complex of IX—XIII centuries. It is done on the basis of sources, obtained during XIX—XX centuries, and also to the authors during 20 years.

An attempt to divide the complex of sights into two periods is carried out: Slavic (IX—X centuries) and Old Russian (XI—XIII centuries). To each of them the inherent model of development. In Slavonic time a city looked as a policy, that city-state, and during Old Russian time had a burg structure.